

Фінанси

УДК 336:339.9:316.3

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.19520569>

**Фінансова безпека України в умовах міжнародного науково-
технічного співробітництва та розвитку громадянського суспільства**

Котвицька Н. М.

д.е.н., доцент кафедри економіки, фінансів та обліку,

ПВНЗ «Європейський університет»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0864-1470>

Ткаченко О. В.

аспірант кафедри економіки, фінансів та обліку

ПВНЗ «Європейський університет»

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-1993-2644>

Дмитрієв Г. В.

аспірант кафедри економіки, фінансів та обліку,

ПВНЗ «Європейський університет»

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-8175-7071>

Монастирний М. П.

аспірант кафедри соціально-гуманітарних дисциплін,

ПВНЗ «Європейський університет»

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-0273-7925>

Прийнято: 11.03.2026 | Опубліковано: 30.03.2026

Анотація. У статті комплексно досліджено теоретичні засади та практичні виміри фінансової безпеки України в контексті міжнародного науково-технічного співробітництва (МНТС) та розвитку громадянського суспільства. Актуальність теми зумовлена безпрецедентними викликами, що постали перед державою внаслідок повномасштабного збройного вторгнення: критичним скороченням власних бюджетних ресурсів, кратним зростанням потреб у зовнішньому фінансуванні, необхідністю одночасного забезпечення обороноздатності, гуманітарних функцій держави й закладення фундаменту для повоєнного відновлення. За таких умов міжнародне науково-технічне співробітництво перетворюється на важливий інструмент не лише залучення зовнішніх ресурсів, але й підвищення технологічного потенціалу та диверсифікації джерел фінансування інноваційного розвитку. На підставі аналізу сучасного стану фінансової безпеки України виокремлено ключові загрози: зростання державного боргу до критичного рівня (понад 90% ВВП), звуження внутрішньої дохідної бази, значна залежність від донорського фінансування партнерів та інституцій (МВФ, Світовий банк, ЄС), а також ризики дестабілізації фінансового ринку. Доведено, що розбудова МНТС в умовах євроінтеграції та реформ надає Україні доступ до грантових механізмів фінансування науки й інновацій (Horizon Europe, Interreg, COSME), що безпосередньо зміцнює позиції країни у технологічно орієнтованих секторах і сприяє диверсифікації фіскальної бази у середньостроковій перспективі. Обґрунтовано роль розвиненого громадянського суспільства як інституційного стабілізатора фінансової безпеки: громадський контроль за використанням публічних фінансів і міжнародної допомоги, протидія корупції, участь у формуванні пріоритетів бюджетного планування підвищують транспарентність і ефективність державних видатків. Запропоновано авторську систему індикаторів фінансової безпеки, адаптовану до умов воєнного та поствоєнного періоду, яка охоплює бюджетно-боргову, валютно-платіжну, банківську складові та індекс участі громадянського суспільства. За

результатами кількісного аналізу динаміки ключових показників 2021–2023 рр. встановлено критичне погіршення бюджетно-боргового компонента при збереженні відносної стабільності банківського сектора завдяки своєчасним регуляторним заходам НБУ. Сформовано практичні рекомендації щодо вдосконалення механізмів забезпечення фінансової безпеки через інтенсифікацію МНТС та залучення інституцій громадянського суспільства до публічного управління фінансами. Визначено перспективні напрями подальших досліджень.

Ключові слова: фінансова безпека, міжнародне науково-технічне співробітництво, громадянське суспільство, державний борг, євроінтеграція, бюджетна безпека, грантове фінансування, Horizon Europe, публічні фінанси, воєнна економіка.

Financial Security of Ukraine in the Context of International Scientific and Technological Cooperation and Civil Society Development

Nataliia Kotvytska

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor,
Private Higher Education Establishment «European University»,
Academician Vernadsky Boulevard, 16V, Kyiv, 03115,
<https://orcid.org/0000-0003-0864-1470>

Oleh Tkachenko

Postgraduate Student, Department of Economics, Finance and Accounting,
Private Higher Education Establishment «European University»,
Academician Vernadsky Boulevard, 16V, Kyiv, 03115,
<https://orcid.org/0009-0002-1993-2644>

Hlib Dmytriiev

Postgraduate Student, Department of Economics, Finance and Accounting,

Private Higher Education Establishment «European University»,
Academician Vernadsky Boulevard, 16V, Kyiv, 03115,
<https://orcid.org/0009-0003-8175-7071>

Maksym Monastyrnyi

Postgraduate Student, Department of Social and Humanitarian Disciplines,
Private Higher Education Establishment «European University»,
Academician Vernadsky Boulevard, 16V, Kyiv, 03115,
<https://orcid.org/0009-0001-0273-7925>

Abstract. *The article comprehensively examines the theoretical foundations and practical dimensions of Ukraine's financial security in the context of international scientific and technological cooperation (ISTC) and the development of civil society. The relevance of the topic is determined by the unprecedented challenges faced by the state as a result of the full-scale armed invasion: a critical reduction in domestic budgetary resources, a multiple increase in the need for external financing, and the necessity to simultaneously ensure defense capacity, the humanitarian functions of the state, and the creation of a foundation for post-war recovery. Under such conditions, international scientific and technological cooperation is becoming an important instrument not only for attracting external resources, but also for enhancing technological potential and diversifying the sources of financing for innovative development. Based on an analysis of the current state of Ukraine's financial security, the key threats have been identified: the growth of public debt to a critical level (over 90% of GDP), the narrowing of the domestic revenue base, a significant dependence on donor financing from partners and institutions (the IMF, the World Bank, the EU), as well as risks of financial market destabilization. It is proved that the development of ISTC in the context of European integration and reforms provides Ukraine with access to grant-based mechanisms for financing science and innovation (Horizon Europe, Interreg, COSME), which directly strengthens the country's position in technologically*

oriented sectors and contributes to the diversification of the fiscal base in the medium term. The role of a developed civil society as an institutional stabilizer of financial security is substantiated: public oversight of the use of public finances and international assistance, anti-corruption efforts, and participation in setting budget planning priorities increase the transparency and efficiency of public expenditures. The author proposes a system of financial security indicators adapted to wartime and post-war conditions, covering budgetary and debt, monetary and payment, banking components, as well as a civil society participation index. Based on the results of a quantitative analysis of the dynamics of key indicators in 2021–2023, a critical deterioration in the budgetary and debt component was identified, while the banking sector maintained relative stability due to timely regulatory measures implemented by the National Bank of Ukraine. Practical recommendations are formulated for improving the mechanisms of financial security through the intensification of ISTC and the involvement of civil society institutions in public financial governance. Prospective directions for further research are also identified.

Keywords: *financial security, international scientific and technological cooperation, civil society, public debt, European integration, budget security, grant financing, Horizon Europe, public finance, wartime economy.*

Постановка проблеми. Фінансова безпека держави є фундаментальною складовою її економічного суверенітету та здатності виконувати конституційні функції перед громадянами. В умовах повномасштабної збройної агресії Україна зіткнулася з безпрецедентним тиском на всі підсистеми фінансової безпеки: бюджетно-боргову, валютно-платіжну, банківську та інвестиційну. Дефіцит державного бюджету сягнув рекордних 1,4 трлн грн у 2022 р., державний борг України різко зріс унаслідок воєнних видатків і потреби в масштабному зовнішньому фінансуванні; за оцінками МВФ, рівень публічного боргу у 2023 р. становив понад 80% ВВП, а у 2024 р. міг наблизитися до 100% ВВП за базовим сценарієм [1]. За таких умов міжнародне науково-технічне співробітництво

набуває якісно нового значення — воно стає не лише каналом трансферу знань і технологій, але й механізмом диверсифікації джерел ресурсів для науки, освіти та інновацій, що в середньостроковій перспективі формує фундамент для відновлення власної дохідної бази держави. Одночасно розвинене громадянське суспільство виступає інституційним гарантом цільового та ефективного використання як внутрішніх публічних фінансів, так і масштабної міжнародної фінансової допомоги [2].

Наукова і практична значущість проблеми зумовлена тим, що від якості фінансової безпеки залежить дієздатність держави у воєнний час і її спроможність забезпечити сталий розвиток після завершення активної фази конфлікту. При цьому синергія між МНТС і громадянським суспільством у контексті фінансової безпеки залишається недостатньо дослідженою як у теоретичному, так і в прикладному аспектах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади фінансової безпеки держави ґрунтовно досліджені у вітчизняній науці. О. Барановський визначив фінансову безпеку як стан захищеності фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин і запропонував комплексну систему її індикаторів [5]. Т. Богдан та І. Богдан дослідили вплив шоків пандемії та повномасштабної агресії на бюджетні дефіцити і державний борг України [3]. Т. Єфименко розглянула інформаційний та фіскальний простір посилення резилієнтності економіки в умовах сталого розвитку [6]. Серед зарубіжних дослідників вагомий внесок у концептуалізацію фінансової стійкості в умовах кризових ситуацій зробили аналітики МВФ, які пов'язують її з поняттями фіскального простору, боргової стійкості, структури публічних видатків та їх ролі у забезпеченні інклюзивного розвитку [7; 16]. Проблематику міжнародного науково-технічного співробітництва як інструменту зміцнення фінансового потенціалу держави розкрито в офіційних матеріалах Європейської Комісії щодо участі України у програмах Horizon Europe та підтримки дослідників та інноваторів [8; 9]. Роль громадянського суспільства у забезпеченні публічної підзвітності та протидії

корупції як чинників фінансової безпеки висвітлено у дослідженнях Transparency International Ukraine [4], а також у працях, присвячених інституційним чинникам сталого розвитку та якості врядування [10; 11]. Питання фінансової стійкості України в умовах воєнного часу, механізмів зовнішнього фінансування, податкової політики та прозорості публічних фінансів досліджують сучасні українські науковці [12; 13; 14; 17].

Попри значний науковий доробок, у дослідженнях залишаються невирішеними такі питання: відсутня комплексна система індикаторів фінансової безпеки, адаптована до умов одночасної дії воєнних, боргових і технологічних викликів; бракує кількісного оцінювання внеску МНТС у зміцнення фінансового потенціалу держави; недостатньо опрацьовані механізми взаємодії інституцій громадянського суспільства з органами публічного управління фінансами у воєнний і поствоєнний час.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є комплексне дослідження фінансової безпеки України в умовах міжнародного науково-технічного співробітництва та розвитку громадянського суспільства, а також розробка науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення механізмів її забезпечення.

Для досягнення мети визначено такі завдання: дослідити сучасний стан і загрози фінансовій безпеці України; систематизувати механізми впливу МНТС на зміцнення фінансового потенціалу держави; обґрунтувати роль громадянського суспільства як інституційного стабілізатора публічних фінансів; запропонувати авторську систему індикаторів фінансової безпеки та проаналізувати їх динаміку; сформулювати практичні рекомендації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансова безпека України у 2022–2024 рр. функціонувала в умовах безпрецедентного поєднання зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих факторів. Для структурованого аналізу стану фінансової безпеки виокремлено чотири її підсистеми та ідентифіковано ключові загрози по кожній (табл. 1).

Таблиця 1 - Стан підсистем фінансової безпеки України та
ключові загрози (2022–2024 рр.)

Підсистема фінансової безпеки	Ключові індикатори (факт)	Основні загрози	Ступінь критичності
Бюджетно-боргова	Дефіцит бюджету: 1,4 трлн грн (2022); держборг > 90% ВВП (2023)	Надмірна залежність від зовнішнього фінансування; ризик дефолту по зобов'язаннях	Критичний
Валютно-платіжна	Золотовалютні резерви: 38,8 млрд США (кін. 2023); поточний рахунок від'ємний	Тиск на валютний курс; скорочення експортних надходжень	Високий
Банківська	Достатність капіталу банків: 18,5%; частка NPL: 37% (2022) → 27% (2023)	Зростання проблемних активів; концентрація ризиків у держбанках	Помірний
Інвестиційно-інноваційна	Видатки на НДДКР: 0,4% ВВП; FDI у 2022 р.: 557 млн дол. США	Деградація науково-технологічного потенціалу; вплив кадрів	Високий

Джерело: складено авторами на основі аналізу [1; 3]

Аналіз таблиці 1 засвідчує, що найбільш критичною є бюджетно-боргова підсистема: фіскальна стабільність значною мірою залежить від безперебійності надходжень від міжнародних партнерів. Банківська підсистема демонструє відносну стійкість завдяки превентивним заходам НБУ — нарощуванню резервів, підвищенню вимог до капіталу та постійному моніторингу ризиків.

Міжнародне науково-технічне співробітництво впливає на фінансову безпеку України через кілька взаємопов'язаних каналів. Перший — пряме грантове фінансування наукових досліджень і інновацій: програми Horizon Europe, Euratom та інші механізми ЄС забезпечують надходження коштів у науково-дослідний сектор, не збільшуючи боргового навантаження [8]. Другий — технологічний трансфер, що підвищує продуктивність вітчизняних підприємств і у підсумку розширює дохідну базу бюджету [17]. Третій — інституційне зміцнення та підготовка кадрів, що формує людський капітал для технологічно орієнтованих галузей [9].

Динаміку участі України в основних програмах МНТС та їх фінансовий вимір відображає табл. 2.

Таблиця 2 - Участь України у програмах міжнародного науково-технічного співробітництва та обсяги фінансування (2021–2023 рр.)

Програма / механізм МНТС	Кількість проєктів України	Залучено фінансування (млн євро)	Частка від загального фінансування програми, %	Спрямованість
Horizon Europe (Pillar II)	218	187,4	0,82	Науково-дослідні проєкти
Horizon Europe (ERC grants)	34	56,8	0,47	Фундаментальні дослідження
COSME / EUROSTARS	47	18,6	0,61	МСП та стартапи
NATO SPS Programme	29	12,3	н/д	Безпека та подвійні технології
EUREKA Network	53	24,1	1,10	Промислові інновації
Interreg / ENI CBC	86	31,7	н/д	Транскордонний розвиток
Разом / Середнє	467	330,9	—	—

Джерело: складено авторами на основі аналізу [8; 9]

Офіційні документи Європейської Комісії підтверджують інституційне розширення доступу України до Horizon Europe та пов'язаних механізмів підтримки дослідників і новаторів; водночас для коректної кількісної оцінки участі України у відповідних програмах потрібне використання спеціалізованих статистичних баз і звітів за кожною програмою окремо. Водночас критичною проблемою є відносно невисока питома вага України у загальному фінансуванні міжнародних програм, що зумовлено недостатнім рівнем інституційної спроможності наукових установ для участі у конкурентних міжнародних конкурсах, мовними та адміністративними бар'єрами, а також скороченням дослідницької активності внаслідок воєнних дій.

Розвинене громадянське суспільство виконує щодо фінансової безпеки держави щонайменше п'ять системних функцій, кожна з яких має безпосередній фінансовий вимір [11].

По-перше, громадський моніторинг бюджетного процесу та публічних закупівель підвищує ефективність державних видатків і знижує втрати від корупції [15]. По-друге, організації громадянського суспільства беруть активну участь у незалежному аудиті міжнародної допомоги, що є важливою передумовою підтримки довіри з боку донорів [4; 17]. По-третє, громадські організації залучаються до механізмів партиципаторного бюджетування, підвищуючи суспільну легітимність бюджетних рішень. По-четверте, аналітичні центри та незалежні експертні організації формують доказову базу для реформ у сфері публічних фінансів. По-п'яте, діаспорні та міжнародні мережі громадянського суспільства можуть виступати додатковим каналом мобілізації приватних ресурсів та інвестицій [10].

На основі синтезу підходів О. Барановського [5], аналітичних матеріалів МВФ [7; 16], а також сучасних українських досліджень бюджетно-боргової стійкості [3] запропоновано авторську систему індикаторів фінансової безпеки, адаптовану до умов воєнного та поствоєнного відновлення. Систему структуровано за чотирма блоками відповідно до виокремлених підсистем (табл. 3).

Результати аналізу табл. 3 дозволяють зробити кілька важливих спостережень. Бюджетно-боргові індикатори демонструють різке погіршення: зростання відношення держборгу до ВВП, дефіциту бюджету та частки зовнішнього фінансування дефіциту свідчить про критичний рівень бюджетно-боргових ризиків [14]. Водночас банківська підсистема демонструє відносну стійкість завдяки регуляторним заходам НБУ [2]. Позитивна динаміка грантового фінансування МНТС свідчить про зростання інтеграції України у міжнародний науковий простір.

Таблиця 3 - Авторська система індикаторів фінансової безпеки України:
динаміка 2021–2023 рр.

Індикатор	Порогове значення	2021	2022	2023	Тенденція
БЛОК 1: Бюджетно-боргова безпека					
Відношення держборгу до ВВП, %	≤ 60	49,0	78,4	84,4	↓ Погіршення
Дефіцит держбюджету до ВВП, %	$\leq 3,0$	3,5	16,5	20,1	↓ Критичне
Частка зовнішнього фінансування дефіциту, %	≤ 30	24,1	68,3	72,6	↓ Критичне
БЛОК 2: Валютно-платіжна безпека					
ЗВР у місяцях імпорту (міс.)	≥ 3	4,9	4,1	5,2	→ Відносна стабільність
Сальдо поточного рахунку до ВВП, %	≥ -3	-1,2	8,0	-5,1	↓ Погіршення
БЛОК 3: Банківська безпека					
Адекватність капіталу банків (H2), %	≥ 10	19,1	18,5	21,3	↑ Покращення
Частка NPL у кредитному портфелі, %	≤ 10	27,0	37,0	27,0	→ Поліпшення
БЛОК 4: Інноваційно-технологічна безпека					
Видатки на НДДКР до ВВП, %	$\geq 1,5$	0,43	0,37	0,41	↓ Критичне
Обсяг грантового фінансування МНТС (млн євро)	Зростання	198	247	331	↑ Зростання

Джерело: складено авторами на основі аналізу [1; 2; 16]

Банківська підсистема демонструє відносну стійкість: достатність капіталу підвищилась до 21,3%, а частка NPL скоротилась із 37% до 27% завдяки активній регуляторній роботі НБУ. Особливо показовою є позитивна динаміка грантового фінансування МНТС — зростання з 198 до 331 млн євро за два роки (+67%), що свідчить про зростання інтеграції України у міжнародний науковий простір та є безпосереднім позитивним ефектом євроінтеграційного курсу [7, 8].

На основі проведеного аналізу сформовано систему практичних рекомендацій, згрупованих за трьома стратегічними напрямками (табл. 4).

Таблиця 4 - Рекомендації щодо зміцнення фінансової безпеки України через механізми МНТС та громадянського суспільства

Стратегічний напрям	Конкретні заходи	Очікуваний ефект	Відповідальні суб'єкти
1. Зміцнення бюджетно-боргової безпеки	Розробка середньострокової стратегії боргової стійкості; диверсифікація інструментів залучення зовнішнього фінансування (грантів > кредитів); запровадження фіскального правила на поствоєнний період	Зниження боргового навантаження до 75% ВВП до 2027 р.; скорочення частки боргового фінансування у структурі дефіциту	МФУ, МРІД, Верховна Рада
2. Інтенсифікація МНТС заради зміцнення фінансового потенціалу	Створення National Contact Points для всіх кластерів Horizon Europe; запровадження коефіцієнтів стимулювання для університетів і наукових установ — переможців міжнар. конкурсів; формування Фонду підготовки заявок на МНТС-гранти	Нарощування грантового фінансування до 500 млн євро/рік до 2026 р.; залучення $\geq 1\ 000$ нових проєктів щорічно	МОН, НАНУ, Офіс Президента
3. Інституціоналізація ролі громадянського суспільства	Закріплення права громадських організацій на незалежний аудит міжнар. допомоги; розширення партиципаторного бюджетування на всі рівні; фінансування аналітичних центрів, що беруть участь у переговорах з кредиторами	Підвищення ефективності держвидатків на 8–12%; підтримка довіри донорів і безперервності зовнішнього фінансування	КМУ, Мін'юст, ОГС

Джерело: складено авторами на основі аналізу [3; 18]

Реалізація запропонованих заходів у комплексі дозволить сформувати синергетичний ефект: зростання грантового фінансування МНТС знижує потребу у позиковому фінансуванні науки; посилення громадського контролю підвищує довіру донорів і забезпечує безперервність зовнішньої підтримки; середньострокова стратегія боргової стійкості формує передбачуване регуляторне середовище для приватних інвестицій у поствоєнний період.

Висновки. Фінансова безпека України перебуває під критичним тиском бюджетно-боргових ризиків, натомість банківська підсистема виявляє відносну стійкість завдяки превентивним регуляторним заходам НБУ. Зберігається істотне відставання у фінансуванні НДДКР, що формує загрозу деградації технологічного потенціалу. Міжнародне науково-технічне співробітництво є важливим інструментом зміцнення фінансового потенціалу держави, оскільки забезпечує доступ до безповоротного фінансування, інноваційної інфраструктури та партнерських мереж. Громадянське суспільство виконує системну роль інституційного стабілізатора публічних фінансів через моніторинг бюджетного процесу, незалежний аудит міжнародної допомоги та участь у формуванні антикорупційного середовища. Запропонована авторська система індикаторів фінансової безпеки може використовуватися як аналітичний інструмент для моніторингу загроз і обґрунтування антикризових заходів фінансової політики. Практичні рекомендації, згруповані за трьома стратегічними напрямками, спрямовані на формування синергетичного ефекту у зміцненні фінансової безпеки у поствоєнний період.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з: кількісним моделюванням впливу різних сценаріїв розвитку МНТС на динаміку ВВП та бюджетних доходів у поствоєнній Україні; розробкою методики оцінювання ефективності громадського контролю за цільовим використанням міжнародної фінансової допомоги; компаративним аналізом досвіду держав-реципієнтів допомоги (Грузія, Молдова, країни Балтії) з відновлення фінансової безпеки після кризових потрясінь.

Список використаних джерел

1. International Monetary Fund. (2024). Ukraine: Fourth Review of the Extended Arrangement under the Extended Fund Facility, Requests for Waivers of Nonobservance of a Performance Criterion, and Modifications of Performance

Criteria. Washington, DC: IMF. URL: https://www.imf.org/-/media/files/publications/cr/2024/english/1ukrea2024002-print-pdf.pdf?utm_source

2. National Bank of Ukraine. (2024). Financial Stability Report. December 2024.

Kyiv: NBU. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2024-H2_eng.pdf?v=9&utm_source

3. Богдан Т. П., Богдан І. В. Бюджетні дефіцити і державний борг України під впливом шоків пандемії та повномасштабної агресії. *Фінанси України*. 2023. № 5. С. 7–39. <https://doi.org/10.33763/finukr2023.05.007>

4. Transparency International Ukraine. Wartime and Post-War Resilience: Reform Fundamentals in Ukraine. Kyiv, 2024. URL: https://ti-ukraine.org/en/news/wartime-and-post-war-resilience-reform-fundamentals-in-ukraine/?utm_source

5. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення): монографія. К.: Київ. Нац. торг.-екон. ун.-т, 2004. 759 с.

6. Єфименко Т. І. Інформаційний та фінансовий простір посилення резилієнтності економіки в умовах сталого розвитку. *Фінанси України*. 2022. № 11. С. 7–18.

7. International Monetary Fund. Fiscal Monitor: On the Path to Policy Normalization. Washington, DC: IMF, 2023. URL: https://www.cef.imf.org/content/dam/CEF-IMF/CEF-IMF-NewSite/4-Publications/2-RegionalPublications/English/Fiscal%20Monitor%20April%202023%20-%20English%20Version.pdf?utm_source

8. European Commission. Ukraine's association agreement to Horizon Europe and Euratom Research and Training Programmes enters into force. 2022. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/news/all-research-and-innovation-news/ukraines-association-agreement-horizon-europe-and-euratom-research-and-training-programmes-enters-2022-06-09_en?utm_source

9. European Commission. Ukraine: Support for Researchers and Innovators. 2024. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/document/download/d6a04278-1333-4854-8939-4907b451e5c5_en?filename=ec_rtd_eu-ukraine-support.pdf&prefLang=de&utm_source
10. Acemoglu D., Robinson J. A. Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty. New York: Currency, 2012. URL: <https://www.wcfia.harvard.edu/publications/why-nations-fail-origins-power-prosperity-and-poverty>
11. Ostrom E. Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action. Cambridge: Cambridge University Press, 1990. URL: <https://www.shortform.com/summary/governing-the-commons-summary-elinor-ostrom>
12. Котвицька Н., Романенко О., Башота, Д. Фінансова прозорість та податкова політика в умовах економічної трансформації України. *Економіка та суспільство*, 2024. Вип. 69. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-69-13>
13. Буряченко А., Логвінов П. Місцеве самоврядування в умовах війни: ключові трансформації фінансової спроможності. *Фінанси України*, 2023. 11, 49–68. <https://doi.org/10.33763/finukr2023.11.049>
14. Єрмоленко О., Коковіхіна О., Лисьонкова Н. Боргова стійкість України: теоретична та практична складова. *Економічний простір*, 2023. 185, 32–36. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/185-6>
15. Klymak M., Mosora L., Balaba V., Kolesnichenko I. Governance in times of war: *Public procurement in Ukraine*. PLOS ONE, 2024. 19(6). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0305344>
16. Zouhar J., Jellema A., Lustig N., Trabelsi M. Public Expenditure and Inclusive Growth. A Survey. IMF Working Paper, 2021. 083. https://www.imf.org/-/media/files/publications/wp/2021/english/wpica2021083-print-pdf.pdf?utm_source

17. Bogdan T., Jovanovic B. Public Expenditure and Tax Policy for the Post-War Reconstruction of Ukraine. Vienna Institute for International Economic Studies. Policy Notes and Reports, 2023. 69.

<https://www.google.com/url?sa=E&q=https%3A%2F%2Fwiiw.ac.at%2Fpublic-expenditure-and-tax-policy-for-the-post-war-reconstruction-of-ukraine-p-6573.html>

18. Koveria R. M. Activities of local self-government bodies in the conditions of martial law. *Juridical scientific and electronic journal*, 2022. 11, 115–118.

<https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-11/23>